

PHILOSOPHICAL SCIENCES

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

DOI: 10.15421/272401

UDC 130.02:165.191:81(01)

С. В. Шевцов¹, С. А. Квітка²

¹Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, Україна

²Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Дніпро, Україна

КУЛЬТУРНО-ОНТОЛОГІЧНІ ПІДґРУНТЯ ТЕХНІКИ: РЕКОНСТРУКЦІЯ ПРОМЕТЕЙІ

E-mail: ulysses1967@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2187-5936>

E-mail: kvitka.s@nmu.one

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3786-9589>

Анотація. Актуальність теми обумовлена низкою суперечностей, що виникають під впливом техніки (швидкість розповсюдження та інерційність інституцій, наявність доступу до технологій та відсутність знань про них тощо) і необхідністю артикуляції її культурно-онтологічних умов, однією з яких є прометейя. Мета статті – культурно-онтологічна реконструкція прометейї як культууроутворювальної настанови існування й функціонування техніки в архетипному, етимологічно-семантичному, полемічному, аномному, екзистенційному, протетичному зрізах. Методологія. У дослідженні застосовувалися можливості дескриптивного, етимологічно-семантичного, герменевтичного, структуралістського, діалектичного методів. Результатами дослідження є, по-перше, визначення того, що собою являє культууроутворювальна настанова як така і тут позначені індивідуальні, колективні, свідомі, несвідомі аспекти її продуктивної природи. По-друге, окреслені релігійний, естетичний, філософський контексти архетипного зрізу прометейї. По-третє, проведений етимологічно-семантичний аналіз імені Прометей, а на цій підставі з'ясовані його змістовні аспекти: інтенціональний (спрямованість у майбутнє), гнозисний (прагнення точного пізнання), екзистенційний (піклування), аксіологічний (вшанування). По-четверте, проаналізований полемічний зріз прометейї у низці аспектів: генетичний (конфлікт між Зевсом та Прометеєм), психологічний (гордіня), екзистенційний (розколотість буття людини). По-п'яте, окреслено, що в аномному зрізі прометейї бінарність провина / покарання має фундаментальний характер у вигляді порушення божественних законів (крадіжка вогню, ремесел з мистецтвами та мудрості). По-шосте, в екзистенційному зрізі прометейї артикульований механізм очікування та подолання страху смерті. По-сьоме, наданий абрис протетичному характеру техніки в аспектах апріорності та медіативності, інтеріоризації та екстеріоризації, буття та небуття. У **висновках** наведені змістовні аспекти, по-перше, культууроутворювальної настанови як такої, по-друге, прометейї у змістовних межах архетипного, етимологічно-семантичного, полемічного, аномного, екзистенційного, протетичного зрізів, а також позначені горизонти дослідження.

Ключові слова: настанова, архетипний зріз, етимологічно-семантичний зріз, полемічний зріз, аномний зріз, екзистенційний зріз, протетичний зріз, конфлікт, провина, покарання, сліпі надії.

Робота виконана за підтримки гранту Фонду Саймонса (Award ID: 1160642, Project Title: Simons Foundation Support to Researchers in Ukraine, Program: Presidential Discretionary-Ukraine Support Grants).

S. V. Shevtsov¹, S. A. Kvitka²¹*Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine*²*Dnipro University of Technology, Dnipro, Ukraine*

CULTURAL-ONTOLOGICAL FOUNDATIONS OF TECHNIKS: THE RECONSTRUCTION OF PROMETHEIA

Abstract. The actuality of the topic is due to a number of contradictions arising under the influence of technology (speed of spread and inertia of institutions, availability of access to technologies and lack of knowledge about them, etc.) and the need to articulate its cultural and ontological conditions, one of which is prometheia-installation. The **purpose** of the article is the cultural-ontological reconstruction of prometheia-installation as a culture-forming attitude to the existence and functioning of the phenomenon of technics in archetypal, etymological-semantic, polemical, anomalous, existential, prosthetic cuts. **Methodology** of the research originates from the principles of historicity, complementarity, organicity and involves the use of the possibilities of descriptive, etymological, hermeneutic, structuralist, dialectical approaches. With the help of the description, a review of previous publications related to the topic of the study is carried out, the reception of the image of Prometheus in European culture is marked, and the actual field of research is outlined. With the help of the etymological approach, the semantic nuances of the concepts «Prometheus», «promethêia», «têchne», «sophía», etc. With the help of hermeneutics, the content of the Platonic myth about Prometheus, Epimetheus, the origin of mankind is connected with the works of Hesiod, Aeschylus, and some concepts are also interpreted, for example: «entêchnos sophía», «tÿphles elpides», etc. The possibilities of the structuralist approach could articulate a number of oppositions «gods / titans», «gods / people», «guilt / punishment», etc. Finally, the methodical aspects of dialectics articulate the fundamental contradiction of the phenomenon of technology in human being. The **results** of the research are, firstly, the determination of what a culture-forming installation is as such and the individual, collective, conscious and unconscious aspects of its productive nature are indicated here. Secondly, the religious, aesthetic, and philosophical contexts of the archetypal cut of prometheia-installation are outlined. Thirdly, an etymological-semantic analysis of the name Prometheus was carried out, and on this basis its meaningful aspects were clarified: intentional (orientation towards the future), gnostic (aspiration for accurate knowledge), existential (caring), axiological (honoring). Fourthly, the polemic cut of prometheia-installation is analyzed in a number of aspects: genetic (conflict between Zeus and Prometheus), psychological (pride), incident (stealing fire, crafts with arts and wisdom), teleological (punishment), act (blind hopes). Fifthly, it is outlined that in the anomic cut of promethia-installation, the guilt / punishment binary has a fundamental character in the form of a violation of divine laws (stealing fire, crafts with arts and wisdom). Sixthly, in the existential cut of prometheia-installation, the mechanism of waiting and overcoming the fear of death is articulated. Seventhly, an outline of the prosthetic nature of technology in terms of a prioriness and mediativity, interiorization and exteriorization, being and non-being is given. In the **conclusions**, the substantive aspects of, firstly, the culture-forming attitude as such, and secondly, Prometheus within the substantive limits of archetypal, etymological-semantic, polemical, anomalous, existential, prosthetic sections are given, as well as the following research horizons are indicated.

Keywords: installation, archetypal cut, etymologic-semantic cut, polemic cut, anomic cut, existential cut, prosthetic cut, conflict, guilt, punishment, blind hopes.

Awarded for support to the Simons Foundation Grant (Award ID: 1160642, Project Title: Simons Foundation Support to Researchers in Ukraine, Program: Presidential Discretionary-Ukraine Support Grants).

Вступ. Різні етапи розвитку суспільства пов'язані з упровадженням новітніх для свого часу технологій. Так, історія людства поділяється на різні епохи – аграрну, індустріальну, інформаційну. Таких поділів значно більше й уявлення про зміну епох існують з давніх часів. Розквіти й падіння імперій та культур завжди пов'язані з якимись технологічними здобутками, які надають перевагу одним державам над іншими. Наразі настала чергова трансформація суспільства й людини, яка відбувається на основі циф-

рових технологій. Саме цифрова трансформація і пов'язане з нею широке впровадження штучного інтелекту гостро підіймають проблему ролі та значення техніки та технологій.

Одним із сучасних видатних філософів, який присвятив свої праці визначенню суті, впливу та наслідків цифровізації є Бернар Стіглер, французький філософ, погляди якого формувалися на перетині неомарксизму, деконструктивізму, фундаментальної онтології, психоаналізу.

Стаття, що пропонується вашій увазі, пов'язана з нашою попередньою спільною працею «Народження техніки з духу міфу та песимізм Бернара Стіглера: генеза проблеми» [28], оскільки розвиває позначені там певні тематичні рубрики, але водночас є частиною більшої аналітичної роботи, пов'язаної з артикуляцією складників прометейї та епіметейї як настанов, у межах яких відбувається історично-культурне становлення феномену техніки. **Актуальність матеріалу** обумовлена тією суперечливою ситуацією, що склалася навколо феномену цифрових технологій. Б. Стіглер виразив свій підхід у вигляді сукупності суперечностей: по-перше, суперечність між прискоренням розповсюдження цифрової техніки та інерцією соціальних інститутів (родинні, релігійні, культурно-виховні, політичні, економічні), по-друге, суперечність між наявністю доступу до різноманітних цифрових технологій та відсутністю знань про їх побудову та можливість ухвалення рішень, по-третє, суперечність між індивідуальністю людського існування та усередненням, притаманним технологіям як таким, що позбавляє людину критичного мислення, веде до ірраціональності, афективності, стихійності, того, що можна назвати стадністю в цифрову епоху.

У згаданій вище статті показано як уявлення про техніку народжуються з міфу, де ключова роль належить Прометею та Епіметею при всіх полярних оцінках їх ролі [28]. У цій статті робиться наступний крок дослідження – перехід від позначених міфічних постатей та їх дій до тих культуруотворювальних настанов, які вони собою ініціюють – прометейї та епіметейї, у межах яких відбувається історично-культурне становлення феномену техніки взагалі і сучасних цифрових технологій зокрема.

Іноді таке трапляється, коли філософ оперує певними концептами і, будучи захопленим водійством теми, не завжди визначає їх змістовні горизонти. Щось подібне спостерігається з прометейєю та епіметейєю в тексті «Техніка та час. Том 1. Провина Епіметея» [29]: автор ними оперує, але не визначає їх межі. Тому є необхідність реконструювати ці концепти, а це потребує і значного виходу за межі самого стіглерівського тексту, і певної послідовності: спочатку здійснено реконструкцію окремо прометейї, потім – окремо епіметейї, і нарешті зробимо порівняльний аналіз цих двох настанов.

Предмет дослідження: платонівський міф про Прометея, Епіметея й походження людства в діалозі «Протагор» у горизонті сучасної проблематики філософії техніки. **Метою дослідження** є культурно-онтологічна реконструкція прометейї як культуруотворювальної настанови існування й функціонування техніки в архетипному, етимологічно-семантичному, полемічному, аномному, екзистенційному, протетичному зрізах.

Методологія дослідження походить з принципів історичності, комплементарності, органічності й передбачає застосування можливостей дескриптивного, етимологічного, герменевтичного, структуралістського, діалектичного підходів. За допомогою дескрипції здійснено огляд попередніх публікацій, які стосуються теми дослідження, позначена рецепція образу Прометея в європейській культурі, окреслено власне поле дослідження. За допомогою етимологічного підходу з'ясувалися семантичні нюанси ключових для нашого дослідження понять: «Προμηθεύς», «προμηθεΐα», «τέχνη», «σοφία» тощо. За допомогою герменевтики зміст платонівського міфу про Прометея, Епіметея, походження людства пов'язувався з творами Гесіода, Есхіла, а також тлумачилися деякі поняття, наприклад: «ἐντεχνος σοφία», «τυφλές ἐλπίδες» тощо. Можливості структуралістського підходу дозволили артикулювати низку опозицій «боги / титани», «боги / люди», «провина / покарання» тощо. Нарешті, методичні аспекти діалектики дозволили усвідомити фундаментальну суперечливість феномену техніки в бутті людини.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Дослідженню визначеної нами тематики присвячена велика кількість наукових праць закордонних і вітчизняних авторів. Враховуючи великий обсяг такої літератури

маємо виділити тільки ті роботи, які привернули нашу увагу з огляду на реконструкцію прометейї та використання ономазіологічного підходу.

I. Кім у статті «Людська свідомість і протетична тимчасовість: на шляху до нових технологічних гуманітарних наук» [19] відзначає, що у грецькому міфі про Прометея та Епіметея – дві титанічні фігури, які уособлюють початок двох культурно-онтологічних підвалин феномену техніки – «τρομήθεια» та «ἐπιμήθεια» як певна «темпоралізація» «поступу» та «відходу» в подвійному русі людській тимчасовості: рух вперед захисної протезності та рух назад рефлексивної свідомості. Автор звернув увагу на те, що питання пам'яті та протезності в початкових знаннях у міфі про Прометея та Епіметея являють собою складну проблему якостей феномену свідомого психічного стану. Коли стіглерівська «оригінальна протетичність» об'єднується з складним питанням про «свідомість», зв'язок знання та незнання, «τρομήθεια» та «ἐπιμήθεια» оголює подвійні мобільні динамічні якості забування та пам'яті. Людство, на його думку, стоїть на порозі епохального прориву, який обіцяє відкрити шляхи до нової ери штучного інтелекту. Втім, як зазначає I. Кім, більшість сучасних теорій поліпшення когнітивних здібностей людини не бачать техногенного та епіфілогенетичного походження людської свідомості. Отже, в епоху пандемій і нестабільності людям необхідно матеріалізувати нові способи поєднання гуманітарних наук і технологій, окрім штучного інтелекту та критичного постгуманізму.

У праці «“Сучасний” Прометей в античності: Аристофан і Лукіан» С. Купер [6] звертає увагу на те, що «сучасний Прометей» Мері Шеллі – не перший «сучасний Прометей», стародавні сучасності створили власні фігури «сучасного Прометея», які так само використовують унікальну мінливість цього міфу. Зосереджуючись на Аристофані («Мир і птахи») і Лукіані («Смерть Перегріна», «Прометей», «Ти — літературний Прометей», «Ікаромєніп», «Зевс: трагічний актор» тощо) автор пропонує аналізувати їхні відповідні періоди як (різні) «сучасності». Це може пролити світло на те, як кожен використовує фігуру Прометея, щоб спекулятивно боротися із сучасною ситуацією *genos anthrōpon* (расою чоловіків) і, зокрема, з конститутивним ставленням до техніки.

М. Паваніні та П. Лемменс у роботі «Філософія технології Петера Слотердайка» [22] розкрили центральні положення філософії техніки, які лежать в основі творчості німецького філософа Петера Слотердайка. Починаючи з його ранніх праць, а також відображаючи його філософські впливи, показано, як він «теоретизував» технологію в 1980-х рр., але в 1990-х пройшов через антропологічний поворот, який уможливив концепцію технології, яка має свої основи як в екзистенційній філософії М. Гайдеггера, так і в німецькій філософській антропології загалом, але також підкреслюючи тривалий біолого-еволюційний процес самого людського виду. Ця перспектива, на думку авторів, дозволяє висвітлити потужну філософську техно-антропологію, яка розглядає генезис людини як сферо-поетичного виду, що еволюціонував у біосферо-поетичну геосилу, що обумовило майбутні планетарні виклики, поставлені перед людством антропоценом. Таким чином, автори спробували зробити свій внесок у поточні дебати з філософії технологій.

У статті С. Ватта «Використання Моріса Бланшо Бернаром Стіглером у техніці та часі» [30] стверджується, що М. Бланшо відіграє важливу роль у трилогії «Техніка та час» Б. Стіглера, зокрема останній використовував концепт М. Бланшо «зміни епохи» в першому томі. При цьому автор наголошує, що катастрофа М. Бланшо є прихованим елементом у грі Б. Стіглера на мотивах зірки та катастрофи. Простежуючи як явні, так і невідомі посилання на М. Бланшо в тексті Б. Стіглера, автор дійшов висновку, що використання Б. Стіглером ідей М. Бланшо дестабілізувало його концепції часу та епохальності.

Щодо особливостей застосування етимологічного, семантичного, герменевтичного підходів при дослідженні прометеївської міфології маємо зазначити такі праці. Ф. Ріггс у статті «Ономастика та термінологія» [26] торкається ономастики і підкреслює, що вона змінює парадигму лексикографії, яка лежить в основі складання словників у вигляді списків слів і словосполучень, значення яких визначаються на основі семантичного

аналізу. Термінологія поєднує ці два підходи: вона значною мірою спирається на лексикографічну модель, водночас неухильно рухаючись до ономантичної структури – від семантичного фокуса на значеннях слів до ономасіологічної проблеми з ідентифікацією та представленням понять. Автор визначає основні поняття та обґрунтування ономантики, що забезпечує основу для підвищення здатності термінології робити свій внесок в організацію знань.

Л. Райт у праці «Соціальне життя слів: історичний підхід» [31] демонструє новий підхід до соціолінгвістики, що являє собою вивчення соціального значення слів з плином часу та пропонує цікаву демонстрацію лексичного соціолінгвістичного аналізу, досліджує зліт і падіння соціальних властивостей слів, окреслюючи способи, за допомогою яких вони набувають нових соціальних конотацій. Автор поєднує соціолінгвістичну теорію із соціальною історією та біографією, щоб з'ясувати, які люди використовували яке слово, де і коли.

Не обходить визначена нами тематика й уваги українських дослідників. В. Бялик та А. Маниліч у статті «Ономасіологічні та семасіологічні особливості англomовних прецедентних імен» [3] зазначають, що аналіз ономасіологічних особливостей прецедентних імен англійської мови здійснюється шляхом їх характеристики як номінативних одиниць та з'ясування їх місця серед загальних і власних імен. В українській науковій літературі також можна зустріти й звернення до міфу про Прометея. О. Осетрова [21] присвятила своє дослідження аналізу центральних понять розробленої французьким мислителем ХХ ст. Г. Башляром «Поетики вогню», до яких, зокрема, належать поняття «комплекс Прометея» і «комплекс Емпедокла». Сміслові навантаження вогню містять такі протилежності, як життя та смерть, тепло та знищення, вогнище та попелище. Вогонь породжує полум'я і світло як символи трансцендентності. Якщо Прометей – батько Вогню, який він вкрав у богів та дарував людям, то комплекс Прометея є символом конструктивної непокори – непокори заради дії, втілення в буття певних сенсів. Шлях Прометея ініціює тріаду вогонь – світло – свідомість, важливу в процесі усвідомлення людської долі, зміненої з приборканням вогню. У метафізичній площині комплекс Прометея трансформується в комплекс Емпедокла, який координує в собі його життя, філософію і смерть, які на духовному рівні тісно переплелися, утворивши органічну єдність.

Основний матеріал та результати досліджень

Прометейя як культуруотворювальна настанова: архетипний зріз (образ Прометея від античності до сьогодення). Під архетипним зрізом прометейї мається на увазі артикуляція постаті Прометея як певного першообразу (*ἄρχέτυπον* – першообраз, взірць) або моделі, що породжує в культурі певні смисли, символи, цінності тощо. Прометей – один з найбільш знакових у європейській культурі образів й символів поряд з Едіпом, Антігоною, Дон Кіхотом, Фаустом тощо. Спочатку уявлення про Прометея містяться в *текстах релігійної спрямованості* – у Гесіода («Походження богів», «Роботи та дні») та Есхіла (тетралогія «Прометей закутий», «Прометей звільнений», «Прометей – носій вогню», «Прометей – розпалювач вогню», де від другої частини залишився фрагмент, а третя та четверта повністю втрачені), оскільки аттична трагедія є не естетичним, а саме літургічним феноменом – це публічне богослужіння, яке своєю відкритістю, народністю, демократичністю принципово відрізнялося від містерій.

Далі образ Прометея переходить в естетичну площину і тут, по-перше, спостерігається його *різномічне літературне розкриття* в Езопа (байка 228), Арістофана («Птахи»), Епіхарма («Піра та Прометей»), Лукіана («Прометей, або Кавказ»), Аполлонія Родоського («Аргонавтика»), Овідія («Метаморфози»), П. Кальдерона («Статуя Прометея»), Дж. Мільтона (поема «Втрачений рай»), Й. В. Гете (ода «Прометей»), Дж. Г. Байрона (вірш «Прометей»), П. Б. Шеллі («Звільнений Прометей»), М. Шеллі («Франкенштейн, або Сучасний Прометей»), З. Ліпінера («Звільнений Прометей»), Ф. Кафки (притча «Прометей»), Вяч. Іванова («Прометей»), А. Камю («Прометей у пеклі»), А. Жиди (сатира «Погано прикутий Прометей»), К. Чапека (новела «Покарання Прометея»), Дж. Кемпбелла («Герой з тисячею облич»), Ц. Вербловські («Люцифер

та Прометей»), Ф. Фюмана («Прометей. Битва титанів»), Р. А. Вілсона («Повсталий Прометей»), М. Каріма («Не залишай вогонь, Прометею!»), Т. Шевченка (поема «Кавказ»), М. Рильського (вірш «Прометей»), Л. Костенко (вірші «Климена», «Вітри гули віолончеллю») тощо. По-друге, у музиці: твори Л. ван Бетховена («Творіння Прометея»), Ф. Ліста (цикл «Прометей»), О. Скрябіна («Прометей. Поема вогню»), К. Орфа (опера «Прометей») тощо. По-третє, у живопису: П. ді Козимо «Міфологічне оповідання про Прометея» (1515 р.), А. Бронзіно «Прометей» (1542 р.), Тиціан «Покарання титана» (1548–1549 рр.), П. П. Рубенс «Прометей прикутий» (1610–1612 рр.), Дж. Ассерето «Катування Прометея» (1620–1648 рр.), Д. ван Бабюрен «Вулкан, що сковує ланцюгами Прометея» (1623 р.), Я. Йорданс «Прометей прикутий» (1640 р.), С. Роза «Катування Прометея» (1646–1648 рр.), Г. Ф. Фюгер «Прометей несе людям вогонь» (1817 р.), Т. Коул «Прометей прикутий» (1847 р.) Г. Моро «Прометей» (1868 р.), К. Гріпенкерль «Прометей спостерігає, як Афіна наділяє його творіння розумом» (1877 р.), Ф. фон Штук «Прометей» (1928 р.), Е. Рассел «Прометей» (1994 р.) тощо. По-четверте, у скульптурі: Ф. Леспінгол «Геркулес звільнює Прометея» (1690–1705 рр.), Н.-С. Адам «Прометей» (1762 р.), П. Стаджі «Прометей та перша людина» (1783–1793 рр.), Ш. Рено «Прометей, атакований орлом» (початок 19 ст.), Л. Делявіль «Прометей та орел» (1807 р.), Г. Паркер «Прометей у ланцюгах» (1901–1909), П. Маншіп «Прометей» (1934 р.), Ж. Ліпшиц «Прометей» (1943 р.), Ч. Умлауф «Прометей» (1967 р.) тощо.

Що стосується філософської рефлексії над образом Прометея, то вона починається в певному сенсі з діалогу Платона «Протагор» [23], де Прометей фактично розкривається як засновник сучасної технократичної цивілізації, і саме від цього відштовхується Б. Стіглер у власній деконструкції Прометея та Епіметея [29]. У стоїцизмі Луцій Анней Корнут у праці «Грецька теологія» [8] розкриває Прометея як певний промисел богів, його приковування як стурбування людей питаннями повсякденності.

Космічного характеру Прометей як принцип набуває в неоплатонізмі. Плотін у праці «Про сумнів душі. Перша книга» [24] розкриває Прометея як глибинно-космічний розум, який, з одного боку, діє сам по собі, з іншого – сходить для розумного оформлення космосу та творчості всередині космосу та людини. У цьому сенсі страждання є певним наслідком не завжди досконалої активності розуму, яка має тимчасовий характер і завершується через символічність звільнення Гераклом Прометея. Псевдо-Ямвільх у «Теологуменах арифметики» [16] розкриває Прометея як принцип життєвості, який еманує з надрозумних сфер до матеріальних, але при цьому не розсіюється і концентрується в собі. Флавій Клавдій Юліан у «Промовах» [17] тлумачить Прометея як промисел, що дбає про всіх смертних і разом з Гермесом розподіляє логос та розум, надає можливість живим та неживим істотам бути причетними до безтілесного розуму. В одному з коментарів до платонівської «Держави» Прокл характеризує Прометея як посередника, того, хто поєднує шлях вгору та шлях вниз, розумне та нерозумне, родючість та безплідність тощо [25].

Для доби Ренесансу Прометей стає однією з ключових постатей, позаяк сам дух цієї доби – естетичного самоствердження, енциклопедизму, пристрасті до життя й самореалізації відповідає його образу, а діячів цієї доби називали титанами. Дж. Боккаччо в четвертому томі «Походження язичницьких богів» [4], аналізуючи давньогрецьких титанів, розкриває Прометея як символ науки, мудрості, пошуку істини, знання, всемогутності й підкреслює принципову бінарність його природи: титан водночас є і богом, оскільки створює людей, і також людиною, яка прагне мудрості. Цей образ у певному сенсі і панує в подальшій новоєвропейській та сучасній культурах.

У Новий час спостерігається певна романтизація образу Прометея. Наприклад, П. Кальдерон у «Статуй Прометея» [5] розкриває його як лицаря, який, з одного боку, шукає істину, слугує мудрості, а з іншого – не лише не знаходить порозуміння з людьми, а й відчуває власну провину за крадіжку вогню, і Пандора виступає для нього певним символом його злочинних дій. Далі всесвітньо відомі представники такого міцного інтелектуального кола, як «Буря й натиск» (Sturm und Drang) – Й. В. Гете, Й.-Г. Гердер – поглиблюють романтичний складник Прометея. Й. В. Гете неодноразово звертався до

образу Прометея – однойменні незакінчена поема [12] та вірш. У поемі ідея творчості не обмежується лише естетичним виміром, вона має онтологічний характер – утворення людства для перебування в різноманітних активних й граничних станах душі – пристрасті, кохання, радості, страждання. А у вірші німецький поет проводить різку межу між світом богів та світом людей таким чином, що боги заздять людям. Й. Г. Гердер у «Нескутому Прометейі» [13] розкриває образ Прометея в напрямі людяності – не крадіжка вогню є причиною його страждань, а поступовий розвиток людяності. Геракл звільняє титана і демонструє певну висоту подвигу людського ставлення до іншого, а в результаті не лише Прометей досягає вільного стану існування, змінюється також і сам Зевс. Отже, доля Прометея – символ преображення буття. Певним контрапунктом тут є позиція романтика Фр. Шлегеля, для якого в романі «Люцинда» [27] Прометей є не символом творчості та преображення дійсності, а рутинної праці, ремісника, який механічно створює людей за допомогою клею та інших матеріалів, прирікаючи людство на безглузде, безцільне життя в метушні.

Г.-І. Гадамер у статті «Прометей і трагедія культури» [11] розкриває титана як міф європейської долі, ось чому, на думку німецького філософа, розмова про нього є розмовою про саму історію європейського людства. Ця історія є оповіданням про сплачену величезним стражданням самостійність людини, яка в постійній праці відтворює свій світ. Прометей – це виражена в міфічній формі трагедія культури, де остання є наслідком злочину (крадіжка вогню у богів) та початком блузнірського перетворення природи у сферу людської діяльності.

Серед останніх публікацій, присвячених Прометею, можна виділити низку, які мають різноманітну спрямованість: стаття М. Кленка та М. Санда «Спадщина Прометея: відповідальність та технології» [20] присвячена феномену відповідальності в межах сучасної картини світу, стаття Х. Флюсса та Ф. Ландона «Прометей та Гайа: технологія, екологія та антигуманізм» [10] присвячена питанням впливу технологічної цивілізації на екологічну ситуацію, у статті К. Корбю-Парсонс «Прометей у ХІХ ст.: від міфу до символу» [7] аналізуються історично-літературні дослідження образу Прометея в культурі минулого, нарешті, питання бунтівної етики, що йде певним чином від Прометея та знаходить свою концептуалізацію у творчості А. Камю, розглядаються у статті Ал Ші-вей, Тіан Кун-Тона «Прометей і етика бунту Камю» [2].

Відштовхуючись від суперечливості образу Прометея, Б. Стіглер відтворює його деконструкцію [29]. Своім завданням він бачить переосмислення й спростування гегемонії Прометея в європейській культурі на підставі артикуляції й доведення вторинності його діяльності як наслідку помилок Епіметея. Але так чи інакше техніка приходить у буття людини безпосередньо саме через Прометея, тому питання, що саме являє собою прометей як культуруутворювальна настанова, ми вважаємо важливим, а його розкриття плідним в досягненні особливостей феномену техніки.

Прометейя як культуруутворювальна настанова: етимологічно-семантичний зріз (ім'я Прометея як підґрунтя породжуваної моделі). У загальному вигляді позначимо культуруутворювальну настанову як певний комплекс поглядів, ідей, смислів, який, по-перше, фіксується на колективному та індивідуальному рівнях, те, що є загальноприйнятим у конкретному суспільстві та окремою людиною, по-друге, містить свідомі (моделі, сценарії) та несвідомі (архетипи) компоненти, які в історичній проєкції поперемінно мають то неприхований, то прихований характер, по-третє, визначає форму й швидкість засвоєння позначених поглядів, ідей, смислів у культурному просторі. У цьому сенсі той же Прометей, як позначено вище, являє собою певний архетип, вкорінений у глибинних підґрунтях європейської культури [18]. Похідна від образу Прометея прометейя як культуруутворювальної настанови задає певні смисли, ідеї, що визначають моделі, сценарії поведінки, ставлення людства до себе і світу. Тому має сенс почати реконструкцію прометейї зі звернення до її етимологічно-семантичного зрізу, а саме – до аналізу імені титану.

Ім'я титану Προμηθεύς етимологічно складається з префіксу «про-» та морфеми «μηθεια», яка своєю чергою походить від дієслова «μανθάνω»: 1) уявляти, вигадувати;

2) бачити, помічати; 3) поінформуватись, дізнаватись; 4) вивчати, навчатись; 5) розуміти [9]. А з дієсловом «μανθάνω» пов'язаний іменник «μάθημα»: 1) вчення, наука; 2) наука про величину; 3) точне знання. Отже, Прометей як той, кому безсмертні боги доручили займатися смертними родами взагалі і людством зокрема, визначає першу особливість прометейї як трансцендентальної умови існування цих родів або культуруоутворювальної настанови – бажання пізнавати, навчатись, бути здатними до наук, прагнути точного, істинного знання. А зараз звернемось до аналізу префіксу.

Префікс «про-» має низку значень: 1) перед, попереду; 2) назовні; 3) за, на захист; 4) переважно, більше; 5) раніше, до; 6) заздалегідь, попереду; 7) поблизу; 8) передчасно; 9) посилення [9]. Отже, Прометей – це той, хто передчасно, заздалегідь, попереду надає і посилює таке бажання пізнавати, навчатись і бути здатним до наук, яке забезпечує певну перспективу в розумінні себе і цього світу. Більш того, словник надає і певну розмітку того, що таке прометейя – «προ-μήθεια»: 1) передбачливість, прозорливість; 2) піклування, турбота, дбайливість; 3) повага, вшанування [9]. Таким чином, на рівні, так би мовити, суто семантичного підходу, ми бачимо, що прометейя як певна культуруоутворювальна настанова містить, по-перше, *інтенціональний* аспект – спрямованість у майбутнє (передбачливість, прозорливість), по-друге, *екзистенційний* аспект – піклування, турботу, дбайливість, по-третє, *аксіологічний* аспект – повагу, вшанування.

Те, що нам вдалося з'ясувати завдяки семантичному аналізу, має, безумовно, занадто загальний характер, і в цьому полягає його обмеженість. Для того щоб усвідомити важливі нюанси, які вислизують на рівні суто семантичного підходу, ми повинні рухатись далі й зануритись у міфічні обставини цього імені та настанови. Отже, настав час звернутись до старшого сина титана Япета та океаніди Клімени і пов'язаних з ними обставин у давньогрецькій міфології.

Прометейя як культуруоутворювальна настанова: полемічний зріз – титаномахія. Під полемічним зрізом розуміється те, що містить у собі давньогрецьке поняття «πολέμος» – війна, битва, сутички, ворожнеча. Дійсно, перше, що впадає в очі під час реконструкції прометейї, і для Б. Стіглера це має принциповий момент, – суперечка, конфлікт, боротьба між богами та титанами загалом та зокрема й особисто – між Зевсом та Прометеєм. Ключовим тут уявляється поняття μάχη: 1) бій, битва; 2) суперечка, сварка; 3) бійка; 4) боротьба, змагання; 5) спосіб битися; 6) місце бою; 7) суперечність [9]. Титаномахія – епізод з гесіодівського «Походження богів» – десятирічна війна між титанами та олімпійськими богами: «Адже віддавна в боях, що зранюють душу, стикались / Дужі Титани-боги – і ті, що зродились од Крона: / Одні на одних ішли, сила – силі протистояла. / Ті – з високого Отрія, силою славні Титани, / Що народила їх Рея від Крона розкішноноволоса, / Щедрі дарителі благ – із верхів сніжного Олімпа» [15]. Результатом титаномахії стає поразка титанів та встановлення культу олімпійських богів на чолі з Зевсом.

Особиста суперечка між Прометеєм та Зевсом пов'язана з тим, що титан претендував на всезнання й всемогутність володаря Олімпа. Однією з найважливіших причин для цього є та обставина, що сам рід титанів виник раніше ніж Діос та його олімпійська родина. На це вказує К. Керенї, трактуючи характеристику титанів «πρότεροι θεοί» не лише в сенсі «ранніх богів», а в першу чергу як «тих, хто був богами ще раніше» [18, р. 48]. Ключовими рисами титанів, згідно з К. Керенї, є поняття «οβριστής»: розбещений, нахабний, зухвалий, норавливий, буйний, – та «ἀτάσθαλος»: нечестивий, аморальний, беззаконний [9]. К. Керенї позначає, що такі риси з'являються в «Ліаді», і пропонує їх тлумачення як безмежну, жорстоку зарозумілість, гординю або пиху [18]. І ще один важливий семантичний нюанс, на який звертає увагу угорсько-швейцарський дослідник, що саме з давньогрецької позиції взаємна ворожість між небесними керманічами мала саме таку характеристику, як «титанічна» [18, р. 50]. Таким чином, суперечка, сварка (μάχη) між Прометеєм та Зевсом, по-перше, має генетичний характер, по-друге, за власною сутністю є «титанічною», по-третє, містить такі риси, як «розбещеність», «нахабність», «зухвалість», «нечестивість», «аморальність», «беззаконність», «гординя», «пиха». Усе це обумовлює міфологічну модальність прометейї

як культуруотворювальної настанови, яка інтенціонально спрямована в майбутнє, екзистенціально пов'язана з турботою, дбайливістю, аксіологічно – з необхідністю поваги й вшанування. І тут проявляється ось ця внутрішня суперечливість прометейї, на одному боці якої «повага», «вшанування», а на протилежному – «розбещеність», «зухвалість», «гординя», «пиха».

У бутті людини своєрідною причетністю до боротьби між богами та титанами (μάχη) є, з одного боку, ἔρις: 1) сутичка, боротьба, двобій; 2) розбрат, ворожнеча; 3) суперництво, змагання [9], – а з іншого – ἀγών: 1) змагання; 2) боротьба, бійка, битва; 3) суперечка, боротьба думок; 4) критичний момент, небезпека [9]. Дух боротьби, ворожнечі, суперництва панує над людьми у стані оволодіння ремеслами та мистецтвами (τέχνες), оскільки між ними, як ми побачимо далі, не існує рівноваги. Саме через τέχνες люди стали здатними підтримувати власне життя, але при цьому зовсім не здатними жити разом у спільноті. Для останнього потрібні зовсім інші умови, ось чому тут і втручався Гермес на підставі вказівки Зевса, щоб наділити їх мудрістю спільного життя [23, с. 119].

Прометейя як культуруотворювальна настанова: аномний зріз (беззаконність і нечестивість крадіжки). Під аномним зрізом розуміється порушення певних правил, норм, законів, встановлених богами (ἀνομέω – чинити беззаконня). Беззаконність й нечестивість дій Прометея пов'язана з крадіжкою (κλοπή). Титан тут розкривається як «ἀγκυλομήτης» – «спритний», «вивертливий», «хитромудрий», «лукавий». Про це пишуть і Гесіод: «Викрав невтомний вогонь, іздалеку видний, сховавши / Світло його в порожнистій тростині» [15, с. 58], і Есхіл: «До тебе, вогнекрадця, промовляю я!» [1, с. 57], і Платон: «Прометей викрадає хист Гефеста й Афіни разом з вогнем, бо без вогню ніхто не міг би ним володіти і мати з нього користь» [23, с. 118]. Наслідком цього є покарання (δίκη) Прометея: «Прометея... спіткала кара за крадіжку» [23, с. 119]. Тому саме крадіжку Б. Стіглер вважає провиною Прометея, наявність якої, з одного боку, нагадує про битву титанів на Олімпі, а з іншого – про ту жертву, з якої виникають всі речі [29, р. 193].

Зараз зосередимось на змістовній частині – на тому, що саме викрадає Прометей. Платон вказує на дві речі: перша – «ἔντεχνος σοφία», що перекладається, як «хист» (Й. Кобів), mechanical arts (В. Jowett), «премудре мистецтво» (Вол. Соловійов), а ми запропонували власний варіант – «обізнаність у ремеслах». Друга – це «πυρή» – вогонь. Але ж «ἔντεχνος σοφία» передбачає не лише певне «ремесло», «мистецтво» (τέχνη), а ще й «мудрість» (σοφία) у його розкритті. Тому, на наш погляд, уявляється доречним казати саме про три окремі речі – «τέχνη», «σοφία», «πυρή». З них до останнього – вогню – люди вже були причетні через власне походження від богів: «боги взялися створювати їх у глибині землі із суміші землі й вогню, домішуючи ще й те, що з'єднується з вогнем і землею» [23, с. 118]. А ось «τέχνη» входить у буття людини через Прометея. Коли це відбулось, людина почала опановувати ремеслами й мистецтвами, «Завдяки цьому вона [людина] дістала мудрість (σοφία)» [23, с. 118]. Але саме тут є один важливий нюанс, пов'язаний з обмеженістю вкраденої Прометеєм мудрості. Людство отримало «τέχνη», «σοφία», «πυρή» через Прометея, який вкрав їх у Кульги й Афіни – дітей Зевса, а не в самого володаря Олімпа, і це суттєво, враховуючи ієрархічний характер олімпійських богів. Платон підкреслює цю обмеженість вкраденої мудрості, «необхідну для підтримання життя, але була позбавлена мудрості жити в спільноті» [23, с. 119]. Ось чому, знову наголосимо, потім втручається Зевс і через посередництво Гермеса намагається виправити провину Прометея.

Таким чином, ми бачимо, як прометейя набуває подальшої власної складності. Її спрямованість у майбутнє, пов'язаність з турботою, дбайливістю, необхідністю поваги й вшанування обтяжується не лише гординею, пихою (ύβρις), нечестивістю, беззаконністю (ἀτάσθαλια), а й крадіжкою (κλοπή) – прометеевою провиною, завдяки якій людство опановує вогонь (πυρή). Вогонь зі свого боку дозволяє людям опанувати ремесла й мистецтва (τέχνες), внаслідок чого вони отримують необхідну для цього мудрість (σοφία), яка, знову ж таки, обмежена різноманітними сферами τέχνες – го-

нчарним ремеслом-мистецтвом, ковальським ремеслом-мистецтвом, лікувальним ремеслом-мистецтвом тощо.

Прометейя як культуруотворювальна настанова: екзистенційний зріз (страх власної смерті). Для розгляду екзистенційного зрізу прометейї звернемось до Есхіла. У першому епісодії трагедії «Прометей закутий» у діалозі між Хором в обличчі Старшої Океаніди та Прометеем ми дізнаємось про низку важливих речей.

По-перше, Прометей відкриває певні обставини конфлікту із Зевсом та його подальше заступництво за рід людський. Під час титаномохії Прометей спочатку пропонував низку порад дітям Урана та Геї, серед яких – використання підступу, а не потужності та тиску сили, але титани відмовились від цього. Тоді разом з матір'ю Фемідою-Геєю він став «допомагати Зевсові, / Як-то допомагає вільний вільному» [1, с. 34], і саме через цю допомогу Зевс переміг у титаномохії. Але потім, коли Зевс сів на трон Олімпа, він почав роздавати почесні дари всім, окрім людей, яких намагався знищити, щоб створити нових: «Тільки для людей знедолених / Не залишив нічого, весь-бо смертний рід / Хотів він винищити й насадить новий. / Ніхто, крім мене, опір не чинив йому, / А я – наваживсь. Людям я рятунок дав, / Щоб їм, розбитим громами Кроніона, / На чорне дно аїду не спускатися» [1, с. 34]. По-друге, Прометей стверджує: «Позбавив смертних прозирання долі... Я їх сліпими наділив надіями (τυφλές ελλίδες)» [1, с. 35]. По-третє, закутий титан каже: «Вогонь (πυρή), крім того, дав я їм в супутники... Вогонь навчить їх багатьох умілостей (πλήθος τέχνης)» [1, с. 35].

Серед цих трьох обставин, про які каже Прометей, звернемо увагу саме на τυφλές ελλίδες. Б. Тен перекладає це поняття як «сліпі надії» [1, с. 35]. Однак річ у тому, що «έλλίς» – це не лише «надія» або «сподівання», а й «очікування», «передбачення» та водночас «побоювання», «невпевненість», «осторога». Іменник έλλίς походить від дієслова έλλίζω: 1) надіятись, сподіватись; 2) міркувати, вважати; 3) боятись; 4) спокушатись надіями [9]. Тобто ми маємо справу зі складним екзистенціальним комплексом, де надія, очікування, передбачення сусідить з невпевненістю, побоюванням, осторогою. На що цей комплекс спрямований? Серед усіх смертних родів лише людина знає про власну смерть і те, що зробив для людства Прометей, а через нього робить прометейя як культуруотворювальна настанова – не дає смертним передбачити власну смерть. Дійсно, людина не знає, коли прийде цей час. Тому вона, з одного боку, сповнена невпевненістю, осторогою через страх власної смерті, а з іншого – має надію, очікування, передбачення, яке дозволяє їй знаходитись не у стані заціпеніння, як це відбувалось з Нарцисом (його ім'я походить від νάρκη – заціпеніння, оніміння, параліч [9]), а діяти, вступати у двобій з власним роком, що можна спостерігати на прикладі таких героїчних фігур, як Орест, Едіп, Антігона, Алкеста тощо.

Власні дії людина реалізує через опанування різних ремесел і мистецтв (τέχνης). Отже, у власних витоках τέχνη пов'язано з вирішенням людиною екзистенціальних проблем передбачення смерті та подолання страху смерті. Τέχνη як невіддільна складова частина людського існування поєднується з надією, очікуванням, допомагає розкриватись і підтримувати відповідний стан нашого життя. Водночас τέχνη стосується і до розбрату, ворожнечі, змагань між людьми, що ускладнює людське існування і через те потребує введення інших механізмів, які надають людям можливість жити спільно більш-менш у гармонії, про що буде окремих матеріал.

Прометейя як культуруотворювальна настанова: протетичний зріз (горизонти розуміння феномену техніки). У межах цієї статті потрібно зробити ще один важливий крок – окреслити певні змістовні аспекти техніки, які виникають у межах прометейї. Тут ми стикаємось зі складною історико-філософською, філософсько-науковою проблемою. Якщо позначити її стисло – про-метейя визначає про-тетичний характер техніки, а саме: на думку Б. Стіглера, сутністю техніки є протез [29].

Почнемо з очевидного. Які ремесла-мистецтва (τέχνης) були відомі давнім грекам? По-перше, це землеробство, для якого потрібні мотики, плуги тощо. По-друге, гончарство, для якого потрібні гончарні кола, глина та печі для випалювання. По-третє, ковальство, для якого потрібні молоти, залізо, ковальські печі тощо. По-четверте,

ткацтво, для якого потрібні верстати, бавовна, льон тощо. По-п'яте, військова справа, для якої потрібні мечі, щити, списи, луки зі стрілами тощо. У будь-якій справі людина користується певними інструментами та приладами. Для Б. Стіглера протез – будь-який зовнішній людському тілу штучний об'єкт [29]. Звернемось до самого поняття.

Давньогрецьке поняття «*πρόθεσις*» означає: 1) виставлення; 2) публічне повідомлення; 3) постановка питання; 4) намір; 5) схильність; 6) префікс. Поняття складається з префіксу «*προ-*»: 1) перед, попереду; 2) назовні; 3) на захист; 4) раніше; 5) переважно; 6) заздалегідь; 7) поряд; 8) передчасно; 9) посилення – та морфемі «*θέσις*»: 1) опущення, постановка ноги; 2) розподіл; 3) укладання; 4) устанавлення, вступ; 5) знімання, зняття; 6) внесення застави; 6) розташування; 7) умова, встановлення (повтор?) [9].

Якщо зосередитися на префіксі «*προ-*», в аспектах «перед», «попереду», «назовні» та «раніше», «заздалегідь», «передчасно» є початок того, як саме технічні предмети передують людині. З одного боку, вони передують у просторі як певне продовження людського тіла, а з іншого – передують у часі як передбачення появи людини в її тілесному вимірі [29]. А звідси два рухи, які характеризують логіку протезів: 1) *інтеріоризація* або рух від протеза до живої матерії, і це не просто продовження людського тіла, це конструювання тіла як живого; 2) *екстеріоризація* або рух від живої матерії до протеза. Оскільки протез продовжує ззовні людські здібності, то, згідно з Б. Стіглером, людина є самою собою за умовами постійного виходження за власні межі, виставлення себе поза собою у власних протезах. Якщо пригадати латинське слово *ex-istentia*, префікс якого «*ex-*» означає вихід з внутрішнього до зовнішнього. Тому не внутрішнє передуює зовнішньому, а навпаки внутрішнє конституюється у процесі екстеріоризації, і цей ефект дії протеза є фізичним, людина його безпосередньо відчуває і через це еволюціонує.

Відстань між протезом та живою матерією є максимальною, позаяк це відстань між життям та смертю. Отже, протетичні відносини – це відносини між живим та неживим, це відносини протилежностей, які наближаються одна до одної. А звідси у сучасних умовах не лише людина володіє технікою, а й сама техніка володіє людиною. Тобто людина еволюціонує разом з власними інструментами і через посередництво еволюції цих інструментів.

Висновки. Артикульовано, що культуруоутворювальна настанова є продуктивною структурою, яка через власну символічність, інтерсуб'єктивність, бінарність здатна встановлювати певні смисли, моделі, сценарії, цінності тощо. Розкрито шість змістовних зрізів прометейї як культуруоутворювальної настанови феномену техніки: архетипний, етимологічно-семантичний, полемічний, аномний, екзистенційний, протетичний.

У межах *архетипного* зрізу прометейї окреслені три основні напрями розкриття образу Прометейя в європейській культурі: 1) релігійний як складника літургійної практики (аттична трагедія); 2) естетичний як персонажа літературних, музичних, образотворчих, скульптурних творів; 3) філософський як засновника сучасної технократичної цивілізації (платонізм), провіденціальної сили (стоїцизм), глибинно-космічного розуму (неоплатонізм), символу естетичного самоствердження (Ренесанс), символу трагічного героїзму та преображення буття (романтизм), символу всієї європейської долі (герменевтика), символу бунтівного духу (екзистенціалізм), символу фатальної помилковості європейської культури (деконструктивізм).

У контексті *етимологічно-семантичного* зрізу прометейї проаналізовано ім'я Прометейя в таких аспектах: 1) інтенціональний – спрямованість у майбутнє; 2) гнозисний – бажання пізнавати, навчатись, прагнути точного знання; 3) екзистенційний – піклування, турбота, дбайливість; 4) аксіологічний – повага, вшанування.

У горизонті *полемічного* зрізу прометейї з'ясована фундаментальна суперечливість цієї настанови, яка, по-перше, міфологічно ґрунтується на споконвічній боротьбі олімпійських богів та титанів, по-друге, транслює такі складники людського співіснування, як «розбещеність», «нахабність», «зухвалість», «нечестивість», «аморальність», «беззаконність», «гординю», «пиху», по-третє, створює принципову розколотість людського буття: здатність підтримки власного життя та нездатність життя у спільоті.

У світлі *аномного* зрізу прометейї усвідомлена та фундаментальна й принципова провина, яку містить ця настанова і яка супроводжує людське буття як таке, пов'язана з порушенням божественних законів через крадіжку ремесел-мистецтв, вогню й мудрості.

У просторі *екзистенційного* зрізу прометейї розкритий комплементарний механізм, на одному боці якого наявність страху смерті через її очікування, а на іншому – подолання цього страху через фундаментальну неможливість передбачення смерті (τυφλὲς ἐλπίδες).

У межах *протетичного* зрізу прометейї артикульований протезний характер техніки в таких ознаках: 1) апріорність – техніка суттєво визначає й спрямовує умови нашого існування; 2) медіативність – техніка займає посередницьке місце між людиною та світом; 3) хронотопічність – техніка задає просторові та часові ознаки існування людини; 4) бінарність – техніка визначає логіку протезування в напрямі інтеріоризації та екстеріоризації; 5) інтенціональність – техніка принципово має спрямованість «зсередини назовні»; 6) граничність – техніка в бутті людини є джерелом постійної напруженості між буттям та небуттям, життям та смертю.

Перспективи подальших досліджень. Визначені культурно-онтологічні обрії прометейї як культууроутворювальної настанови феномену техніки, по-перше, прокладають змістовний міст до реконструкції епіметейї як комплементарної настанови, по-друге, дають певні підстави для подальших філософських розвідок щодо осмислення і перспектив розвитку цифрових технологій та їх впливу на людину й суспільство.

REFERENCES

1. Aeschylus. (1981). *Prometei zakutyi. Davn 'ogrets 'ka tragedia*. Zbirnyk [Prometheus Bound. Ancient-Greek Tragedy. Collection]. Dnipro (in Ukrainian).
2. Al Shi-wei, Tian Cun-tong. (2022). Prometheus and Camus' Ethics of Rebellion. *Journal of Literature and Art Studies*, November 2022, 12(11), 1104–1113, doi: 10.17265/2159-5836/2022.11.03.
3. Bialik, V. & Manilić, A. (2019). Onomasiological and Semasiological Features of English Precedent Names. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University* 43(2), 158–161.
4. Boccaccio, G. (1951). *Genealogie Deorum Gentilium Libri* [Genealogy of Pagan Gods]. Vol. I. Laterza&Figli. (in Latin).
5. Calderon de la Barca, P. (1770). *La Estatua de Prometeo: comedia famosa* [The Statue of Prometheus: Famous Comedy]. Francisco Suria y Burgada (in Spain).
6. Cooper, S. D. (2019). The «Modern» Prometheus in Antiquity: Aristophanes and Lucian. *American Journal of Philology*, 140 (4), 579–611.
7. Corbeau-Parsons, C. (2020). *Prometheus in the Nineteen Century. From Myth to Symbol*. Routledge.
8. Cornuti. (1881). *Theologiae Graecae Compendium* [Ancient Greek, Latin]. Lipsiae.
9. Dvoretzky, I. H. (ed.) (1958). *Drevnegrechesko-russkiy slovar v 2 t.* [Ancient Greek – Russian Dictionary]. GIIS (in Russian).
10. Fluss, H., & Landon, F. (2022). *Prometheus and Gaia: Technology, Ecology and Anti-Humanism*. London: Anthem Press.
11. Gadamer, H.-G. (2001). Prometej i tragedia kul'tury [Prometheus and Tragedy of culture]. *V Germenevtika i poetika. Vybrani tvory* (ss. 236–246). Univers. (in Ukrainian).
12. Goethe, J. W. (2021). *Prometheus*. SAGA Egmont. (in German).
13. Herder, J. G. (1884). Der Entfesselte Prometheus [Prometheus Unleashed]. *Herders Sammtliche Werke*. Bd 28. Bernard Suphan, 329–369. (in German).
14. Hesiod. (2006). *Theogony. Works and Days. Testimonia* (Vol. 2). Harvard: Harvard University Press.
15. Hesiod. (2020). *Pohodzhenya bogiv. Roboty i dni. Shchit Gerakla* [Genesis of gods. Works and Days. Shield of Heracles]. Apriori (in Ukrainian).
16. Iambichus. (1922). *Theologumena Arithmeticae* [Ancient Greek, Latin]. Lipsiae.
17. Julian, Emperor of Rome (1913). *Works* (Vol. 2). [Greek, English]. William Henemann; The Macmillan Co.

18. Kerenyi, C. (1991). *Prometheus: Archetypical Image of Human Existence*. Princeton University Press.
19. Kim, Y. (2022). Human consciousness and prosthetic temporality: On the way to new technological humanities. *New Techno Humanities*, 2 (1), 41–46.
20. Klenk, M., & Sand, M. (2020). Prometheus' Legacy: Responsibility and Technology. *Welche Technik? Text & Dialog*, 23–40.
21. Osetrova, O. O. (2017). «Prometheus' complex» and «Empedocles' complex» as fragments of «Fire poetics» by G. Bachelard. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 16(8), 125–129. <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/961>
22. Pavanini, M., & Lemmens, P. (2023). Peter Sloterdijk's Philosophy of Technology: From Anthropogenesis to the Anthropocene. *Technophany A Journal for Philosophy and Technology*, 84–123, doi:10.54195/technophany.13602
23. Platon. (1999). Protagor [Protagoras]. V *Dialogy* (ss. 108–154). Osnovy (in Ukrainian).
24. Plotinus. (1984). On Difficulties about the Soul I. *Ennead IV. 3*, 136–279. Harvard University Press.
25. *Proclus Diadochus In Platonis Rem Publicam Commentarii* (2022). (Vol. 2). [Greek, Ancient (To 1453)]. Legare Street Press.
26. Riggs, F. W. (1996). Onomatics and Terminology. Pt. 1: Their contributions to Knowledge Organization. *Knowledge organization*, 23 (1), 25–37.
27. Schlegel, Fr. (1985). *Lucinde*. Insel Verlag GmbH. (in German).
28. Shevtsov, S., & Kvitka, S. (2023). The Birth of Technics out of the Spirit of Myth and the Bernard Stiegler's Pessimism: Genesis of the Problem. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 26(5), 184–190. <https://doi.org/10.15421/1723121> (in Ukrainian).
29. Stiegler, B. (1998). *Technics and Time: vol. 1: The Fault of Epimetheus*. Stanford University Press.
30. Watt, C. (2016). The Uses of Maurice Blanchot in Bernard Stiegler's Technics and Time. *Paragraph*. 39(3), 305–318.
31. Wright, L. (2022). *The Social Life of Words: A Historical Approach* (D. Hornsby, Series Ed.). John Wiley & Sons.

Received 20.02.2024

Received in revised form 07.04.2024

Accepted 16.04.2024

DOI: 10.15421/272402

UDC 140.8+165+111.1(008.2)

Є. Р. Борінштейн, Л. С. Городнюк

*ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна*

ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН НОМО DIGITALIS ЯК ОНТОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ «ЛЮДИНА – ГАДЖЕТ»

E-mail: eborin197013@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0323-4457>

E-mail: milaodessa1603@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1411-3527>

Анотація. Тотальна цифровізація відкрила перед сучасною людиною безліч можливостей, створила нову систему відносин «людина – світ»: тепер будь-який аспект загальнолюдського буття неможливо уявити без залученості в «цифру». Усе, що ми робимо, так чи